

ZARYS ROZWOJU KIERUNKU GEOGRAFII W LATACH 1961—1971

CHARAKTERYSTYKĘ ROZWOJU KIERUNKU ZA MINIONE Piętnastolecie (1946—61) przedstawili R. Mochnacki i M. Dobrowolska w specjalnym opracowaniu z okazji piętnastolecia istnienia Uczelni. Ponadto ukazało się kilka szczegółowych opracowań rozwoju i dorobku naukowo-dydaktycznego kierunku geografii w wydawnictwach Uczelni i różnych czasopismach¹.

W pierwszym etapie rozwoju omawianego dziesięciolecia prowadzone były z geografii studia jednokierunkowe 5-letnie. Plan studiów charakteryzował się zmniejszeniem obowiązkowego tygodniowego wymiaru godzin wykładów i ćwiczeń wskutek równomiernego rozłożenia studiów na dłuższy okres. W planie tym zwrócono większą uwagę na samodzielną pracę studentów w zdobywaniu wiedzy. W tym celu m. in. wprowadzono w plan studiów konwersatorium geograficzne i wykłady monograficzne. Zwiększono także obowiązkowo, naukowe wycieczki geograficzne, a na podstawie zdobytych doświadczeń udoskonalono pod względem metodycznym i naukowym programy ćwiczeń terenowych. W programie tym zwiększono także zajęcia z dydaktyki geografii oraz ciągle praktyki pedagogiczne, które trwały dwa tygodnie w szkole podstawowej, a trzy tygodnie w szkole średniej. Program pięcioletnich studiów wykluczał wąską specjalizację, przygotowując jedno-

¹ R. Mochnacki, *Organizacja i rozwój studiów geograficznych w WSP w Krakowie w latach 1946—57*. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny.” *Geografia* z. 8 Kraków 1958; R. Mochnacki, *Studia geograficzne w krakowskiej WSP w latach 1957—1960*. „Rocznik Nauk.-Dydakt. WSP w Krakowie” z. 10 *Prace geograficzne*. Kraków 1962, s. 3—13; R. Mochnacki, *Katedry Geograficzne*. W: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w piętnastym roku 1946—1961*. Kraków 1965. „Rocznik Nauk.-Dydakt. WSP w Krakowie”, z. 18, s. 189—206 i s. 259—262; M. Dobrowolska, tamże s. 132—136; J. Rajman, *Katedra Geografii Ekonomicznej WSP w Krakowie*. „Studia Socjologiczne” 1961 z. 1, s. 255—256; J. Rajman, *Opolszczyzna w pracach badawczych Katedry Geografii Ekonomicznej WSP w Krakowie*. *Biuletyn nauczyciela opolskiego* nr 3/11, Opole 1961 s. 88—91; M. Dobrowolska, *Rozwój i dorobek studiów geograficznych i biologicznych w wyższych szkołach pedagogicznych w latach 1946—1966*. Referat wygłoszony z okazji jubileuszu 20-lecia WSP w Krakowie. M. Dobrowolska, R. Mochnacki, J. Flis, *Praca Katedry geografii WSP w Krakowie w okresie 20-lecia PRL*. „Przegląd geograficzny” t. XXXVI, z. 3, 1964, s. 603—606 i s. 615.

częście wysoko kwalifikowanego nauczyciela do nauczania geografii w szkole podstawowej i szkołach średnich. Pod koniec omawianego dziesięciolecia program ten przeszedł dalszą modernizację, polegającą na zwiększeniu ilości godzin zajęć związanych z seminariami magisterskimi. Pięcioletnie magisterskie studia pierwsi absolwenci ukończyli w 1963 roku.

Postawę tak przygotowanego nauczyciela jako przyszłego wychowawcy kształtowały zarówno przedmioty ogólne jak i kierunkowe. Tworzyły one integralną część systemu wychowawczych oddziaływań, które dawały absolwentowi pełną świadomość jego zadań w szkole i roli nauczyciela w rozwoju narodowej kultury, poprzez wychowanie młodego pokolenia w duchu patriotyzmu i socjalizmu. Tak przygotowany nauczyciel posiadał wszechstronną znajomość geografii jako przedmiotu kierunkowego, ze szczególnym uwzględnieniem tematyki objętej programami szkolnymi. Absolwent geografii poznał podstawowe metody badawcze w poszczególnych dziedzinach geografii. Jego sylwetkę cechuje umiejętność wnikliwej obserwacji zjawisk i procesów w terenie, a jednocześnie posiada on teoretyczną znajomość geografii jako nauki. Ważne miejsce w systemie wykształcenia zajmowała znajomość poszczególnych krain geograficznych Polski z autopsji. W czasie studiów okazję do tego stwarzały mu terenowe praktyki oraz naukowe wycieczki w różne regiony Polski. Były one niezbędnym ogniwem w studiach, dając jednocześnie wiele okazji do wychowawczego oddziaływania na studentów.

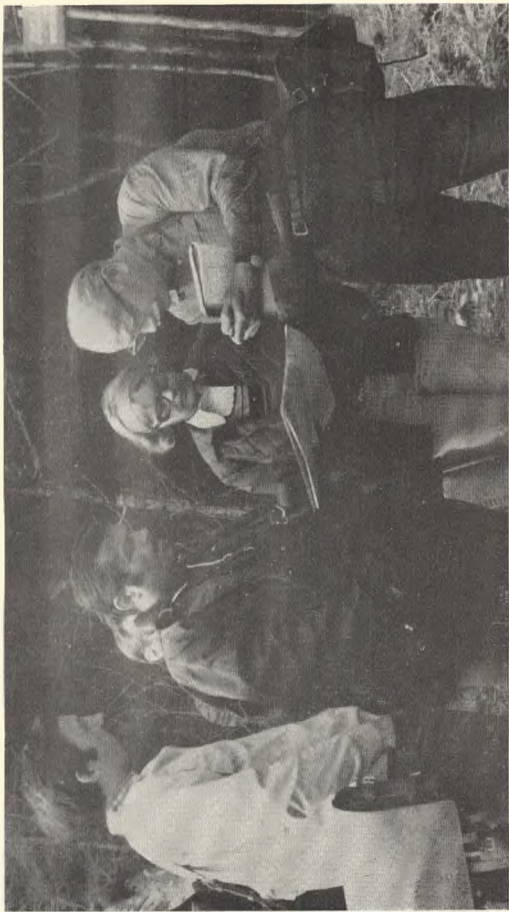
Obok naukowego przygotowania w zakresie wszystkich dziedzin geografii, absolwent uzyskiwał w czasie studiów teoretyczną i praktyczną znajomość zasad dydaktyki geografii, opartą na poznaniu zasad psychologii, pedagogiki, historii wychowania i higieny szkolnej. Poznał on także naukowo-dydaktyczne i wychowawcze założenia programów szkolnych. W czasie studiów baczna uwagę zwracano na opanowanie techniki żywego słowa, na umiejętność jasnego i logicznego wyrażania myśli oraz prawidłowego używania terminologii naukowej z geografii, przystosowanej do poziomu uczniów szkoły podstawowej i średniej. W programie studiów student spotykał się nie z zamkniętym systemem nauki, lecz z procesem jej ustawicznego rozwoju. To wyrabiało w nim poczucie ciągłego doskonalenia się i stałego utrzymywania kontaktu z rozwojem nauki. Absolwenci naszego kierunku są popularyzatorami geografii, spełniając to zadanie m. in. przez pisanie prac popularnonaukowych, wykłady w instytucjach oświatowych, a także przez organizowanie wycieczek naukowo-krajoznawczych nie tylko dla młodzieży szkolnej, ale także dla szerszego kręgu społeczeństwa. Plan studiów uwzględniał znajomość zasad planowania gospodarczego oraz regionalnego i dlatego z pomocy nauczyciela-geografa mogą korzystać lokalne placówki urbanistyczne, pracownie planów regionalnych i komisje planowania gospodarczego. Kontakt z tymi placówkami ułatwia nauczycielowi geografii realizowanie programów nauczania i wiązania ważnego postulatu nauki z życiem.

Drugi okres w historii rozwoju studiów geograficznych w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej rozpoczyna się w 1969 roku, który przyniósł reorganizację w dotychczasowym systemie kształcenia nauczycieli. Reorganizacja ta wiąże się z wcześniejszą zmianą, polegającą na przedłużeniu obowiązkowej szkoły podstawowej do lat ośmiu oraz utrzymaniu 4-letniego liceum ogólnokształcącego, opartego o nowe programy nauczania. Reorganizację przeszło także szkolnictwo zawodowe.

Zamiast dotychczasowych pięcioletnich studiów wprowadzono kształcenie dwustopniowe. Pierwszy stopień to trzyletnie studia zawodowe dwukierunkowe: geografia z przysposobieniem obronnym. Nauczyciel otrzymuje pełne wyższe studia zawodowe i przygotowanie do nauczania geografii w szkole podstawowej oraz do nauczania przysposobienia obronnego w szkole podstawowej i średniej. Drugim stopniem są dwuletnie jednokierunkowe studia magisterskie, przygotowujące nauczycieli do nauczania geografii w szkole średniej. Na stopień magisterski są przyjmowani studenci trzyletnich studiów zawodowych, zarówno z wyższych szkół pedagogicznych jak również z wyższych szkół nauczycielskich.

Oprócz studiów dziennych na geografii kształcono także nauczycieli systemem zaocznym. Cykl kształcenia trwał 5 lat. Na studia zaoczne przyjmowano czynnych nauczycieli i pracowników oświatowych pragnących uzupełnić swoje kwalifikacje. Absolwenci studium dla pracujących uzyskiwali tytuł magisterski. Dużym wysiłkiem, a jednocześnie dorobkiem prof. dr M. Dobrowolskiej, prof. dr J. Flisa i prof. dr R. Mochnackiego było opracowanie siatek i programów tych studiów. Wypracowano jednocześnie organizację i metodykę studiów zaocznych z geografii, które w zasadniczy sposób różniły się od studiów dziennych. Specyficzny typ kształcenia zaocznego wymagał opracowania specjalnych instrukcji tematycznych oraz podręczników i skryptów. W organizacji tych studiów duży trud i wysiłek przypadł na opiekunów poszczególnych roczników. Długoletnią funkcję takich opiekunów pełnili na geografii m. in. dr A. Prochownikowa, mgr E. Janikowska-Wilczyńska i mgr A. Gawlik. W 1967 roku wprowadzono reorganizację studiów zaocznych w związku z dużą ilością absolwentów Studiów Nauczycielskich, którzy zgłaszali chęć podnoszenia swoich kwalifikacji. Powstały wówczas czteroletnie, zmodernizowane studia magisterskie dla nauczycieli absolwentów SN. Pierwsi absolwenci tych studiów opuścili uczelnię w czerwcu 1971 roku. Obecnie na studiach zaocznych wprowadza się kształcenie dwustopniowe. Pierwszy cykl to półtoraroczne, jednokierunkowe studia zawodowe dla absolwentów Studiów Nauczycielskich. Następnie wprowadzony jest drugi cykl magisterski dla absolwentów WSN.

W zakresie personalnym i organizacyjnym studiów w tym okresie zaszły poważne zmiany. Powiększyła się znacznie liczba samodzielnych pracowników nauki. Profesorami nadzwyczajnymi zostali: doc. dr M. Dobrowolska

Grupa geografów w czasie dyskusji naukowej w terenie. Od prawej: prof. dr A. Michalik, M. Jamroz, prorektor Uczelni doc. dr T. Zietara i mgr R. Malarz

(1961), doc. dr R. Mochnacki (1967), doc. dr J. Flis (1970) i doc. dr hab. A. Maryański (1971). Natomiast docentami etatowymi mianowano: dr T. Jarowiecką (1968), dr M. Kozanecką (1968), dra L. Pakułę (1968), dra T. Ziętarę (1968) oraz dra J. Rajmana (1969).

Wydział Geograficzno-Biologiczny uzyskał w 1960 roku prawo nadawania stopni doktorskich. To wpłynęło mobilizująco na kształcenie młodej kadry naukowej. W latach 1960—70 na wydziale tym przewody doktorskie z zakresu geografii ukończyło 20 osób, w tym 14 starszych asystentów i wykładowców Katedr geograficznych. Ponadto jeden przewód (T. Zięтары) został ukończony na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pozostałe 6 osób to głównie absolwenci WSP pracujący czynnie jako nauczyciele (St. Dziadek, J. Majewski) lub urlopowani nauczyciele, którzy odbyli studia doktoranckie (K. Kwiatkowski, B. Maryniuk, S. Piskorz i S. Witek). Po ukończeniu przewodów doktorskich zasilili oni kadre naukową WSP w Gdańsku (B. Maryniuk), WSN w Kielcach (K. Kwiatkowski), lub zostali kierownikami ośrodków metodycznych (S. Witek). Obecnie w końcowym stadium realizacji jest dalszych 10 przewodów doktorskich. Kolejnym etapem kształcenia naukowej kadry są przewody habilitacyjne, z których cztery znajdują się w końcowej fazie.

Prace doktorskie stały na wysokim poziomie naukowym, o czym świadczą nagrody Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego przyznane dr L. Pakule i dr W. Nowakowi. Dużo troski o rozwój młodej kadry przejawiała prof. dr M. Dobrowolska, która otrzymała nagrodę II stopnia MOiSzW. Pod jej kierunkiem przewody doktorskie ukończyło 10 osób. Pozostałe przewody zostały ukończone pod kierunkiem: prof. dra J. Flisa (4 osoby), prof. dra R. Mochnackiego (3 osoby), prof. dra A. Wrzoska (1 osoba), prof. dra A. Maryańskiego (2 osoby).

Na kierunku geografii nadal funkcjonują katedry i zakłady. W związku z odejściem na emeryturę prof. dra R. Mochnackiego Zakład Dydaktyki Geografii przeniesiono w 1969 roku z Katedry Geografii Regionalnej do Katedry Geografii Fizycznej. Kierownikiem Katedry Geografii Fizycznej nadal jest prof. dr Jan Flis, który objął jednocześnie kierownictwo Zakładu Dydaktyki Geografii. Na kierownika Zakładu Geografii Fizycznej powołano w 1969 roku doc. dra T. Ziętarę. Zakładem Geologii kieruje prof. dr A. Michalik. W 1967 roku odeszła na emeryturę prof. dr M. Dobrowolska, a opiekę nad Katedrą Geografii Ekonomicznej początkowo sprawował prof. dr R. Mochnacki, natomiast w 1968 roku na kierownika Katedry powołano doc. dra L. Pakułę. W tym samym roku po odejściu z pracy prof. dr R. Mochnackiego kierownictwo Katedry Geografii Regionalnej objął doc. dr A. Maryański, który habilitował się w 1964 roku. Obecnie na kierunku geografii pracuje 26 etatowych pracowników. Na godzinach zleconych nadal pracują emery-

**WYKAZ PRAC DOKTORSKICH NA WYDZIALE GEOGRAFICZNO-
BIOLOGICZNYM Z GEOGRAFII**

Lp.	Data	Nazwisko i imię doktora	Tytuł
1	1963	Jadwiga Herma	<i>Migracje wewnętrzne i codzienne dojazdy do pracy ludności woj. krakowskiego po II wojnie</i>
2	1963	Lech Pakuła	<i>Kształtowanie się i struktura zachodnio-krakowskiego kompleksu przemysłowego</i>
3	1963	Jan Rajman	<i>Kształtowanie się i przemiany struktury demograficznej województwa opolskiego pod wpływem industrializacji</i>
4	1964	Teofila Jarowiecka	<i>Przemiany struktury zatrudnienia ludności wiejskiej województwa krakowskiego</i>
5	1965	Amalia Prochownik	<i>Przemiany struktury osadniczo-agrarniej wsi powiatu proszowickiego od połowy XIX wieku do 1960 roku (na wybranych przykładach).</i>
6	1965	Maria Kozanecka	<i>Transport województwa rzeszowskiego</i>
7	1966	Jan Brzozowski	<i>Typologiczna klasyfikacja płatów krajobrazowych w Gorcach</i>
8	1967	Władysław Nowak	<i>Studium nad morfogenezą północno-zachodniej części Niziny Nidziańskiej</i>
9	1967	Bronisław Maryniuk	<i>Napływ ludności do miast i osiedli województwa opolskiego w latach 1950—1964</i>
10	1968	Bronisław Pydziński	<i>Stosunki wodne w dorzeczu Soty</i>
11	1968	Sławomir Piskorz	<i>Nauczanie problemowe w grupach na lekcjach geografii i jego skuteczność</i>
12	1968	Bronisław Górz	<i>Procesy elektryfikacji wsi Tarnobrzeskiego Okręgu Siarkowego (problemy geograficzno-ekonomiczne)</i>
13	1968	Stanisław Zajac	<i>Szkolnictwo średnie w regionie krakowskim na tle jego potrzeb społeczno-gospodarczych</i>
14	1968	Janina Noga-Kozłowska	<i>Emigracja zagraniczna z województwa krakowskiego w latach 1900—1966</i>
15	1969	Jan Majewski	<i>Więź szkoły z życiem a efekty dydaktyczne w procesie nauczania geografii w szkole średniej</i>
16	1969	Stefan Wittek	<i>Rola procesów eolicznych w rozwoju rzeźby Kotliny Sandomierskiej między Wisłoką a Sanem</i>
17	1969	Zbigniew Ziolo	<i>Zmiany struktury przestrzennej przemysłu województwa rzeszowskiego w latach 1937—1965</i>
18	1969	Stanisław Dziadek	<i>Kształtowanie się ośrodków przemysłowych Rybnickiego Okręgu Przemysłowego oraz struktura przestrzenna powiązań w zakresie zaopatrzenia i zbytu</i>
19	1969	Zygmunt Szot	<i>Przemiany demograficzne w Wenezueli ze szczególnym uwzględnieniem okresu 1950—1965 na tle środowiska geograficznego i gospodarki</i>
20	1970	Kazimierz Kwiatkowski	<i>Struktura funkcjonalna miast niepowiatowych województwa krakowskiego</i>

towni profesorowie (M. Dobrowolska i R. Mochnacki) oraz prof. dr T. Skawina z AGH.

Aktualny skład Katedr przedstawia się następująco: w Katedrze Geografii Fizycznej znajdują się trzy zakłady — Zakład Geografii Fizycznej, Zakład Geologii i Zakład Dydaktyki Geografii. Obecnie zatrudnia się: 1 profesora (J. Flis), 2 docentów (T. Ziętara, A. Michalik), 4 adiunktów (W. Nowak, S. Piskorz, B. Pydziński, S. Zajęc), 4 starszych wykładowców (S. Czeppe, A. Gawlik, J. Policht, E. Janikowska-Wilczyńska), 4 starszych asystentów (J. Lach, J. Mądry, M. Otfinowski, M. Żółkiewski) oraz 1 asystenta naukowo-technicznego (B. Humpich). W Katedrze Geografii Ekonomicznej pracuje 2 docentów (L. Pakuła, J. Rajman), 3 adiunktów (B. Górz, A. Prochownikowa, Z. Ziolo), 2 starszych asystentów (A. Krakowska, M. Troc) oraz bibliotekarka (A. Głowacka-Pondel) i 1 pracownik obsługi (T. Mleko). Z Katedry odeszła (1968 r.) do Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego doc. dr T. Jarowiecka.

Wskutek nagłej śmierci w dniu 9 maja 1968 roku odeszła z zespołu pracowników Katedry dr **J. Herma**. Urodzona w Golezowie na Śląsku Cieszyńskim po ukończeniu szkoły średniej w Cieszynie rozpoczęła w 1953 roku studia geograficzne w WSP w Krakowie, które ukończyła w 1957 roku. Jej duży talent badawczy zaznaczył się już na studiach, a szczególnie w pracy magisterskiej, której przedmiotem była monografia osiedla górniczego Brzeszcze. Piękne wyniki tej pracy już wówczas zwróciły uwagę Jej promotora prof. dr M. Dobrowolskiej, dzięki czemu młoda absolwentka uzyskała asystenturę w Katedrze w 1957 roku. W szybkim tempie poszły jej dalsze badania nad dojazdami do pracy i migracją ludności do miast, uwieńczone w 1963 roku wysoko ocenioną pracą doktorską. Zapał badawczy dr J. Hermy, jej energia i niezłomna wola, a jednocześnie wybitne zdolności pozwoliły na wydrukowanie w przeciągu zaledwie dziesięciolecia 31 pozycji naukowych (510 stron druku), publikowanych w najpoważniejszych wydawnictwach geograficznych PAN, w „Studiach Demograficznych“ i „Zeszytach Naukowych KBRU PAN“. Niespodziewana śmierć przerwała jej pracę habilitacyjną nad procesami urbanizacji w okregach siarkowym, Staropolskim i naftowym. Równolegle z działalnością naukową przebiegała jej praca dydaktyczna jako wykładowcy geografii Polski w Katedrze oraz na godzinach zleconych w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Krakowie. Piękne, pełne treści a jednocześnie barwne i przystępnie podawane wykłady dla studentów z geografii gospodarczej Polski, wzorowe ćwiczenia i seminaria wysoko oceniane były przez młodzież. Zaskarbiła sobie tym dr J. Herma powszechny szacunek, uznanie i wielki autorytet nie tylko wśród studentów, ale również wśród władz Uczelni. Urzekala wszystkich nie tylko wdziękiem swojej postaci, ale i swojego charakteru: prawnego i prostolinijnego.

W Katedrze Geografii Regionalnej pracuje 1 profesor (A. Maryański), 1 docent (M. Kozanecka), 2 adiunktów (J. Kozłowska, Z. Szot) i laborantka (S. Grabowska).

Pracownicy naukowi geografii bardzo żywo włączali się w życie organizacyjne i społeczne Uczelni. Od 1959 do 1968 roku prof. dr R. Mochnacki pełnił funkcję prorektora Uczelni do spraw Studium dla Pracujących. Funkcję prorektora do spraw studenckich objął w 1969 roku doc. dr T. Ziętara. Dziekanem Wydziału Geograficzno-Biologicznego przez wiele lat był prof. dr J. Flis, natomiast prodziekanami byli prof. dr A. Michalik i prof. dr A. Maryański. Przez szereg lat pracownicy naukowi kierunku geografii byli przedstawicielami w Senacie Uczelni (J. Flis, L. Pakuła, T. Ziętara, W. Nowak).

Obok funkcji we władzach Uczelni wielu pracowników czynnie uczestniczyło w jej życiu społecznym. Członkami KU PZPR byli: B. Górz, M. Kozanecka, L. Pakuła, T. Ziętara. Przez wiele lat funkcję sekretarzy OOP pełnili T. Ziętara i W. Nowak. W zarządzie ZOZ ZNP pracowali: J. Herma, L. Pakuła, M. Kozanecka, S. Zając, A. Gawlik i A. Krakowska, natomiast w zarządzie TRZZ (Towarzystwo Rozwoju Ziemi Zachodnich) działali: J. Lach, J. Rajman i A. Prochownikowa.

W pracach Komitetu Redakcyjnego wydawnictw naukowych WSP jako członkowie uczestniczyli prof. dr M. Dobrowolska i prof. dr Jan Flis, natomiast redaktorami *Prac geograficznych* byli: prof. dr M. Dobrowolska, prof. dr J. Flis, prof. dr R. Mochnacki, doc. dr T. Ziętara. Przez wiele lat sekretarzem *Prac geograficznych* była dr J. Herma.

Pracownicy naukowo-dydaktyczni Katedr geografii utrzymują bardzo żywy kontakt i współpracują z wieloma instytucjami naukowymi w kraju i za granicą oraz z pracowniami planów regionalnych, planowania gospodarczego i radami naukowo-ekonomicznymi. Odzwierciedleniem naszej roli jest współpraca z Polską Akademią Nauk i jej regionalnymi oddziałami. Prof. dr M. Dobrowolska przez szereg lat była członkiem Komitetu Nauk Geograficznych PAN, a od 1968 roku funkcję tę pełni doc. dr L. Pakuła. Ponadto prof. dr M. Dobrowolska i doc. dr L. Pakuła są członkami Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, gdzie biorą czynny udział w posiedzeniach i opracowaniach naukowych. Z Komitetem tym współpracowała doc. dr M. Kozanecka. Niemal wszyscy pracownicy Katedry Geografii Ekonomicznej (M. Dobrowolska, J. Herma, A. Prochownik, T. Jarowiecka, B. Górz, Z. Ziolo, A. Krakowska) brali udział w opracowaniach naukowych, poświęconych przemianom społeczno-ekonomicznym regionów uprzemysławianych. Praca Katedry skupiała się w tym zakresie nad opracowaniem Tarnobrzесьkiego Rejonu Siarkowego. Pracownicy Katedr geografii (12 osób) są członkami Komisji Geograficznej Oddziału PAN w Krakowie, a prof. dr M. Dobrowolska aktualnie pełni funkcję zastępcy przewodniczącego komisji. Członkami Komitetu Redakcyjnego wydawnictw naukowych PAN

„Folia Geographica“ są prof. dr M. Dobrowolska i doc. dr T. Ziętara. Nadto pracownicy Katedr uczestniczą w pracach Komisji Socjologicznej i Pedagogicznej.

Katedra Geografii Ekonomicznej współpracuje czynnie z Instytutem Śląskim w Opolu i Katowicach, którego członkami są prof. dr M. Dobrowolska i doc. dr J. Rajman. Pracownicy Katedry w wydawnictwach tego Instytutu opublikowali wiele prac poświęconych przemianom społeczno-ekonomicznym Opolszczyzny, a prof. dr M. Dobrowolska za długoletnią współpracę z Radą Naukowo-Ekonomiczną przy WKPG w Opolu otrzymała odznaczenie „Zasłużony dla województwa opolskiego“ (1969).

Pracownicy Zakładu Geografii Fizycznej (T. Ziętara, W. Nowak, E. Janikowska-Wilczyńska, J. Lach) współpracowali z Instytutem Geologicznym w Warszawie, wykonując opracowania osuwisk w Karpatach. Doc. dr T. Ziętara i dr W. Nowak od wielu lat współpracują z Zakładem Geomorfologii i Hydrografii Gór i Wyżyn PAN, biorą oni udział w kartowaniu geomorfologicznym Polski, uczestniczą w ogólnopolskich i międzynarodowych posiedzeniach i sympozjach, wygłaszając naukowe referaty oraz prezentując swoje badania terenowe.

W minionym dziesięcioleciu była kontynuowana współpraca z Wojewódzką Komisją Planowania Gospodarczego i Wojewódzką Pracownią Planów Regionalnych w Krakowie, Opolu i Rzeszowie, dla których pracownicy Katedry Geografii Ekonomicznej wykonywali ekspertyzy naukowe zagospodarowania przestrzennego i prowadzili ocenę perspektywicznych planów zagospodarowania kraju. Liczne ekspertyzy dotyczące osuwisk wykonywał doc. dr T. Ziętara, prof. dr A. Michalik, który nadto jest stałym ekspertem w Instytucie Geologicznym i Hydrogeo przy opracowaniach zasobów wody pitnej i przemysłowej dla miast i osiedli.

Poszczególni pracownicy Katedr biorą czynny udział w pracach Zarządu Głównego i Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Geograficznego (M. Dobrowolska, J. Flis, R. Mochnacki, L. Pakuła, J. Rajman, T. Ziętara), a prof. dr M. Dobrowolska była członkiem-korespondentem Komisji Geografii Stosowanej Międzynarodowej Unii Geograficznej.

Działalność Katedr geograficznych była szeroko skierowana na potrzeby szkoły i nauczycieli geografii. Przy opracowaniu programów i siatek dla Wyższych Szkół Pedagogicznych i Wyższych Szkół Nauczycielskich czynny udział brali: prof. dr J. Flis, prof. dr M. Dobrowolska, prof. dr R. Mochnacki, prof. dr A. Michalik, doc. dr L. Pakuła i doc. dr T. Ziętara. Funkcję Przewodniczących Komisji przy Radzie Głównej Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego kolejno pełnili prof. dr R. Mochnacki i prof. dr J. Flis. Obecnie prof. dr J. Flis jest członkiem Komisji Rzeczników Rady Głównej Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Ponadto prof. dr R. Mochnacki współpracował z komisjami programowymi geografii szkół ogólnokształcących

oraz z komisjami oceny podręczników szkolnych. W pracach komisji dla spraw krajoznawstwa i turystyki Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego brali udział prof. dr M. Dobrowolska, prof. dr R. Mochnacki i doc. dr J. Rajman.

Bardzo dużo wysiłku pracownicy Katedr geografii włożyli we współpracę z ośrodkami metodycznymi, które mają na celu doskonalenie rzeczowe i metodyczne nauczycieli. W związku z powyższym organizowali oni lub brali udział jako wykładowcy w konferencjach i kursach organizowanych przez Wojewódzkie i Powiatowe Ośrodki Metodyczne w województwie krakowskim, rzeszowskim, kieleckim i katowickim. Szczególnie dużo wykładów i prelekcji dla nauczycieli wygłosili następujący pracownicy Katedr: prof. dr J. Flis, doc. dr L. Pakuła, doc. dr T. Ziętara, doc. dr J. Rajman, dr W. Nowak, dr J. Herma, dr S. Piskorz i dr S. Zając. Wykłady te pogłębiały wiedzę merytoryczną nauczycieli lub ukazywały różnorodne nowoczesne metody i ujęcia w geografii. Były one także bogato ilustrowane przezroczami i pomocami naukowymi.

W związku z reorganizacją programów nauczania w szkole, na specjalnych metodycznych konferencjach pracownicy (L. Pakuła, B. Górz, A. Prochownik, T. Ziętara) przygotowali nauczycieli do realizacji nowych programów nauczania w klasach licealnych, a szczególnie do prowadzenia zajęć fakultatywnych. Nadto pracownicy Katedr byli organizatorami i wykładowcami wakacyjnych kursów specjalistycznych dla nauczycieli (Oświęcim, Kęty, Żywiec, Bielsko, Kielce).

Problematyka badawcza Katedry Geografii Fizycznej wyznaczona planem badań naukowych koncentrowała się nad zagadnieniami: fizyczno-geograficznymi obszarów górskich, geomorfologicznymi Karpat, geomorfologicznymi kotlin przedgórskich i Wyżyny Małopolskiej, hydrografii i hydrogeologii Karpat, kotlin przedgórskich i Wyżyny Małopolskiej, geografii regionalnej świata, dydaktyki szkoły średniej i wyższej.

Pierwsza grupa problemów dotyczyła zagadnień fizyczno-geograficznych oraz metod badań nad środowiskiem fizyczno-geograficznym. Były to badania kompleksowe, w których brała udział większość pracowników Katedry pod kierunkiem prof. dra J. Flisa. Na uwagę zasługuje tu praca doktorska J. Brzozowskiego pt. *Typologia klasyfikacyjna pól krajobrazowych w Gorcach*. Ukończona została (1972) następną pracą doktorską J. Łacha pt. *Typologia jednostek krajobrazowych na przykładzie zachodniej części Beskidu Niskiego*. W pracy tej autor pokazuje wpływ działalności człowieka na zmiany w krajobrazie, dając równocześnie obraz środowiska geograficznego w oparciu o analizę jego komponentów. Na seminarium z geografii fizycznej pod kierunkiem prof. dra J. Flisa wykonano wiele prac magisterskich poświęconych wypracowaniom metody kartowania fizyczno-geograficznego. Badania tego typu mają duże znaczenie praktyczne przy zagospodarowaniu obszarów górskich.

Druga grupa prac dotyczyła zagadnień geomorfologicznych Karpat. Ukazały się prace na temat pseudoglacjalnej rzeźby Beskidu Zachodniego. Formy, które dotychczas uważano za glacialne, wytłumaczono (T. Ziętara) procesami grawitacyjnymi mas skalnych. Nie znaleziono żadnych dowodów na potwierdzenie hipotezy o glacialnym pochodzeniu rzeźby Beskidów Zachodnich. W następnym okresie były prowadzone badania na temat procesów gwałtownych ulew i powodzi w modelowaniu rzeźby Beskidów. Zagadnieniom tym poświęcono kilka prac (T. Ziętara) publikowanych w wydawnictwach naukowych Polskiej Akademii Nauk, Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz w wydawnictwach WSP. Na szczególną uwagę zasługuje opracowanie monograficzne w postaci książki pt. *Rola gwałtownych ulew i powodzi w modelowaniu rzeźby Beskidów Zachodnich*. Za całokształt prac naukowych dotyczących tego zagadnienia T. Ziętara w 1968 roku otrzymał indywidualną nagrodę II stopnia MOiSzW.

Następne prace dotyczą badań nad osuwiskami w Karpatach i ich rolę w modelowaniu rzeźby. Na ten temat ukazało się kilka prac (T. Ziętara), a na uwagę zasługują prace dotyczące klasyfikacji osuwisk i częstotliwości ich odmładzania. Obecnie nadal są kontynuowane badania współczesnych procesów modelujących dna i stoki beskidzkie (J. Mądry, J. Lach, M. Żółkiewski, T. Ziętara). Badania tego typu mają bardzo duże znaczenie praktyczne przy zagospodarowywaniu ziem górskich.

W ostatnich *Pracach Geograficznych WSP* (1970) ukazało się kilka ciekawych artykułów młodych pracowników dotyczących geomorfologii Karpat. Na uwagę zasługują artykuły: J. Lacha pt. *Fazy rozwoju form skalnych w Magurze Wątkowskiej*, J. Mądrego pt. *Próba odtworzenia genezy przełomów Skawy poniżej Skawiec* oraz M. Żółkiewskiego pt. *W sprawie genezy Bramy Wilkowieckiej*.

Trzecia grupa problemów dotyczy badań geomorfologicznych w kotlinach przedgórskich i na Wyżynie Małopolskiej. Tutaj na wyróżnienie zasługuje praca doktorska W. Nowaka (III nagroda MOiSzW) pt. *Studium nad morfogenezą północno-zachodniej części Niecki Nidziańskiej*. Jest to obszerna monografia, której fragmenty były publikowane w licznych wydawnictwach Polskiej Akademii Nauk, Polskiego Towarzystwa Geograficznego i WSP. Dr W. Nowak prowadzi w dalszym ciągu systematyczne badania w północno-zachodniej części Niecki Nidziańskiej oraz na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Badania te dotyczą rozwoju rzeźby głównie w plejstocenie, rozwoju współczesnych form krasowych oraz krasu reprodukowanego. Wyniki tych badań kilkakrotnie przedstawił na posiedzeniach Katedry, Komisji Geograficznej PAN oraz na międzynarodowym sympozjum krasowym organizowanym w Polsce w 1970 roku.

Rzeźbą Kotliny Sandomierskiej zajmował się S. Witek, który pod kierunkiem prof. dr J. Flisa ukończył pracę doktorską pt. *Rola procesów eolicznych w rozwoju rzeźby Kotliny Sandomierskiej między Wisłoką a Sanem*. Autor badaniami

objął ponad 4 tys. km², a praca niniejsza stanowi obszerne studium procesów eolicznych, które ma doniosłe znaczenie praktyczne, zwłaszcza rozdziały dotyczące współczesnych procesów eolicznych np. rozwiewanie wydm i lotnych piasków, przekształcanie wydm, niszczenie gleby itp. Ponadto S. Witek opublikował w „Roczniku Naukowo-Dydaktycznym WSP” obszerną rozprawę pt. *Z badań nad wydmami Kotliny Sandomierskiej*, w której autor szeroko omawia problematykę wydm w Kotlinie Sandomierskiej, nawiązując do badań nad wydmami w innych obszarach Polski.

Rzeźbą Płaskowyżu Rybnickiego zajmował się J. Flis, który na zjeździe PTG w Katowicach wygłosił ciekawy referat, wykazując w rzeźbie podczwartorzędowej głębokie doliny, świadczące o przepływie wód z dorzecza Wisły do dorzecza Soły. Badania E. Bilczewskiego, których wyniki opublikował w pracy pt. *Ukształtowanie podczwartorzędowej powierzchni w Kotlinie Oświęcimskiej* „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” z 1970 r. *Prace Geograficzne V*, w całości potwierdziły tezy J. Flisa. Badaniem rzeźby Niecki Nidziańskiej zajmowali się M. Baranowska-Janota i A. Żolnierz, doktoranci prof. dra J. Flisa, którzy w „Roczniku Naukowo-Dydaktycznym WSP” na ten temat opublikowali kilka artykułów.

Czwarta grupa prac dotyczyła zagadnień hydrograficznych i hydrogeologicznych. Szerokie badania hydrogeologiczne, głównie ekspertyzy i opracowania związane z zagospodarowaniem terenu prowadził prof. dr A. Michalik. Pod jego kierunkiem studenci Studium dla Pracujących wykonali kilkadziesiąt prac dotyczących problemów hydrogeologicznych. Badaniami hydrograficznymi zajmował się dr B. Pydziński, który pod kierunkiem prof. dr J. Flisa napisał obszerne studium hydrograficzne pt. *Stosunki wodne dorzecza Soły*. Ponadto B. Pydziński w „Roczniku Naukowo-Dydaktycznym WSP” opublikował kilka artykułów dotyczących stosunków wodnych, w tym jeden wspólnie z W. Nowakiem pt. *Dorzecze Żebrówki jako przykład stosunków wodnych na pograniczu Wyżyny Krakowskiej i Niecki Nidziańskiej*. Stosunkami wodnymi w Kotlinie Sandomierskiej zajmował się E. Bilczewski, a chemizmem pierwszego horyzontu wód gruntowych E. Janikowska-Wilczyńska.

Piąta grupa prac dotyczyła zagadnień geografii regionalnej świata. W tej grupie duży dorobek posiada J. Flis, który opublikował kilkadziesiąt rozpraw i artykułów głównie w „Geografii Powszechnej”. W artykułach tych autor wykazał głęboką wiedzę nie tylko z geografii fizycznej, ale także z zakresu geografii ekonomicznej. Artykuły te cechuje wszechstronne ujęcie zagadnień geograficznych.

Szоста grupa zagadnień dotyczyła problematyki dydaktyki. Pracami tymi w pierwszym okresie, tj. do 1968 roku kierował prof. dr R. Mochnacki, a następnie prof. dr J. Flis. W Zakładzie Dydaktyki Geografii skupiały się prace eksperymentalne nad ewolucją i przydatnością programów geografii i podręczników szkolnych, zagadnieniem rozwoju myślenia geograficznego

w procesie nauczania geografii, zagadnieniem rozwoju pojęć geograficznych, przydatnością pomocy naukowych w nauczaniu geografii, zagadnieniem efektywności metod nauczania, metodyką ćwiczeń w nauczaniu geografii, problemowym nauczaniem geografii.

W ramach prac doktorskich opracowano następujące zagadnienia: nauczanie problemowe w grupach na lekcjach geografii (S. Piskorz), więź szkoły z życiem a efekty dydaktyczne w procesie nauczania geografii (S. Majewski), rozmieszczenie szkół średnich w rejonie krakowskim na tle jego potrzeb społeczno-gospodarczych (S. Zajac).

Wynikiem współpracy naukowej (J. Flis, Z. Czeppe, R. Mochnacki) jest kilkakrotne wydanie podręcznika *Geografia fizyczna części świata*, który został zatwierdzony do użytku w WSP i uniwersytetach. Za ten podręcznik autorzy w 1967 roku otrzymali zespołową nagrodę II stopnia MOiSzW. J. Flis posiada duży dorobek naukowy w zakresie opracowania skryptów i podręczników akademickich. Należy tu wymienić *Kartografię i topografię*, *Kartografię w zarysie* oraz *Wstęp do geografii fizycznej*, za który autor otrzymał w 1971 roku nagrodę indywidualną II stopnia MOiSzW. Ponadto J. Flis opracował sylwetkę i dorobek naukowy prof. dra Jerzego Smoleńskiego.

W ramach Polskiego Towarzystwa Geograficznego zorganizowano w 1960 roku Ogólnopolską Konferencję Dydaktyków Geografii z udziałem wszystkich wykładowców dydaktyki geografii w szkołach oraz przedstawicieli Ministerstwa Oświaty, Instytutu Pedagogiki i PTG.

Pracownicy Katedry Geografii Fizycznej uczestniczyli w licznych konferencjach oraz sympozjach krajowych i zagranicznych wygłaszając referaty. Prof. dr J. Flis odbył indywidualne, naukowe podróże w ramach UNESCO do Etiopii (1960), Moskwy (1966), Jugosławii (1968). Ponadto prof. dr J. Flis był konsultantem dwu planów urbanistyczno-inwestycyjnych: fabryki sody w Aleksandrii (oferta polska została przyjęta) oraz przebudowy Jaffy w Izraelu (projekt zespołu został wyróżniony).

Indywidualne, naukowe podróże odbył doc. dr T. Ziętara. W 1964 roku odbył kilkumiesięczną podróż do azjatyckiej części Związku Radzieckiego (Moskwa, Tomsk, Alma-Ata, Taszkient, Baku, Tbilisi), gdzie wziął udział w kilku wycieczkach i wyprawach naukowych. W czasie podróży zapoznał się on z metodami badań geomorfologicznych oraz wygłosił kilkanaście naukowych referatów. W 1965 roku T. Ziętara i W. Nowak przebywali w Czechosłowacji na zaproszenie Akademii Nauk w Brnie i Bratysławie, a w 1968 r. T. Ziętara był w Kijowie. Ponadto doc. dr T. Ziętara jako naukowy kierownik wycieczek odbył podróże do Jugosławii w 1967 roku, do Austrii i Włoch w 1968, a w 1969 roku nad Jezioro Bajkał na Syberii.

Doc. dr T. Ziętara w 1970 roku w ramach stypendium rządu włoskiego odbył trzymiesięczną podróż do Włoch, Austrii i Szwajcarii. W czasie podróży zapoznał się z badaniami geomorfologicznymi prowadzonymi przez instytuty

geologiczne i geograficzne w Wenecji, Padwie, Mediolanie, Turynie, Bolonii, Florencji, Rzymie, Neapolu, Messynie, Katanii i w Palermo. Ponadto wziął udział w dwu międzynarodowych kongresach (Mediolan, Florencja), na których wygłosił referaty poświęcone katastrofalnym procesom oraz klasyfikacji osuwisk. Dr W. Nowak odbył jako kierownik wycieczek liczne, naukowe podróże (Rumunia, Bułgaria, ZSRR, NRD). Ponadto na zaproszenie kilkakrotnie wyjeżdżał do Szwecji i Norwegii, gdzie dokładnie zapoznał się z geograficznymi problemami tych krajów. W ramach współpracy z zagranicznymi ośrodkami geograficznymi odbyły się wymienne praktyki studentów geografii do ZSRR i NRD. Kierownikami grup do NRD byli A. Gawlik B. Pydziński i W. Nowak, natomiast do ZSRR J. Lach. Pracownicy naukowo-dydaktyczni Katedry Geografii Fizycznej odbyli wraz ze studentami członkami Koła Naukowego Geografów naukowe wycieczki do: Rumunii (J. Flis, W. Nowak, T. Ziętara), Bułgarii (J. Flis, W. Nowak, B. Pydziński, T. Ziętara), Czechosłowacji (J. Flis, B. Pydziński, J. Mądry, S. Zajac, T. Ziętara) i NRD (J. Flis, J. Lach, A. Michalik, B. Pydziński, S. Zajac, T. Ziętara).

Pracownicy Katedry Geografii Fizycznej bardzo wiele pomocy udzielili pracom naukowym wykonywanym przez studentów w ramach Koła Naukowego Geografów. Kuratorem Koła Naukowego Geografów był prof. dr J. Flis, a przewodniczącym Komitetu Koordynacyjnego SKNG dr W. Nowak. Ponadto dużą pomoc Kołu Naukowemu Geografii udzielili J. Lach i T. Ziętara. Koło Naukowe Geografów w 1965 roku zorganizowało IV Ogólnopolski Zjazd Studenckich Kół Naukowych, a w 1969 roku Ogólnopolskie Sympozjum, na którym referowano wyniki obozów naukowych w Limanowej. W 1970 roku Koło Naukowe Geografów otrzymało najwyższe wyróżnienie w postaci Złotej Odznaki ZSP.

Działalność naukowa Katedry Geografii Ekonomicznej w minionym dziesięcioleciu (1960–1970) wyznaczona dwoma planami 5-letnimi była bardzo bogata i wszechstronna. Był to okres wielkiego dorobku naukowego zespołu pracowników Katedry. Problematyka badań Katedry wyznaczona długofalowymi planami naukowymi koncentrowała się w pierwszym okresie głównie wokół zagadnień: 1. przemian struktury przestrzennej gospodarki woj. krakowskiego i rzeszowskiego, 2. struktury przestrzennej osadnictwa i zaludnienia południowej Polski, 3. przemian gospodarczo-społecznych wsi pod wpływem industrializacji i urbanizacji, 4. ruchów migracyjnych.

Prace naukowe Katedry przebiegały w ścisłym porozumieniu z Komitetem Nauk Geograficznych PAN, z Komitetem Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, z Komitetem Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN, z Instytutem Śląskim i były związane z aktualnymi potrzebami gospodarki narodowej. Zadania te wynikały z konkretnych potrzeb instytucji planowania i pracowni planów regionalnych oraz rad naukowo-ekonomicznych, z któ-

*Grupa studentów geografii w czasie ćwiczeń terenowych w kopalni „Siersza”.
Na pierwszym planie doc. dr M. Kozanecka i doc. dr L. Pakula*

rymi Katedra współpracowała w Krakowie, Opolu i Rzeszowie. Z uwagi na to, że znaczna część wyników badań zespołowych nakreślonej w pierwszym pięcioleciu problematyki, opublikowana została po roku 1965, omówiono je łącznie z dorobkiem drugiego okresu. Uwieńczeniem pracy naukowej siedmiu etatowych pracowników Katedry była liczba 100 publikacji, zamieszczona w tym okresie w czołowych wydawnictwach geograficznych PAN, WSP oraz w wydawnictwach Instytutu Śląskiego. Większość z nich to artykuły zawierające syntezę szczegółowych badań terenowych prowadzonych w regionie śląsko-krakowskim. Wśród siedmiu pozycji książkowych cztery z nich związane z badaniem struktur społeczno-ekonomicznych w województwie krakowskim i opolskim stanowią rozprawy doktorskie, których obrona odbyła się w 1963 roku (L. Pakuła, J. Rajman, J. Herma, T. Jarowiecka). Oprócz tego prof. dr M. Dobrowolska wydała opracowanie historycznych przemian środowiska geograficznego Polski. Za rozprawę pt. *Kształtowanie się i struktura Zachodniokrakowskiego Kompleksu Przemysłowego* L. Pakuła otrzymał w 1966 roku nagrodę III stopnia Ministra Oświaty.

Wyniki prac naukowych pracowników katedry ukazane zostały w tym okresie na licznych konferencjach i odczytach. Tak więc prof. dr M. Dobrowolska przedstawiła na Światowym Kongresie Geograficznym w Sztokholmie (1960 r.) referat pt. *Funkcje przemysłu w kształtowaniu regionu*, a na Sympozjum pokongresowym w Vadstena referat poświęcony *Morfogenezie krajobrazu południowej Polski*. Nadto prof. dr M. Dobrowolska brała udział w Międzynarodowym Kongresie Nauk Antropologicznych i Etnograficznych w Moskwie (1965 r.), gdzie wygłosiła referat opublikowany w tomie kongresowym pt. *La dynamique de formation des regions culturelles en rapport avec l'industrialisation ayant lieu en Pologne du Sud*. Jako członek MUG brała ona też udział w sympozjum geografii stosowanej w Pradze (1965 r.). Kilku pracowników Katedry rewizytowało w ramach prywatnej wymiany Instytut Pedagogiczny w Ołomuńcu (1965 r.), zaś dr J. Rajman przebywał w Instytucie Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie zapoznając się z organizacją kształcenia nauczycieli. Katedra w ramach współpracy z Międzyuczelnianym Zakładem Budownictwa, Urbanistyki i Architektury zorganizowała (1965 r.) dwa ogólnopolskie seminaria poświęcone problematyce wsi. Prof. dr M. Dobrowolska była współorganizatorem sesji naukowej ku czci prof. L. Sawickiego (1964 r.). Nadto brała ona udział w akademiach ku czci S. Pawłowskiego (wspólnie z L. Pakułą w 1965 roku) i S. Nowakowskiego (1964 r.) oraz w polsko-włoskim seminarium Zakładu Socjologii Wsi PAN w Warszawie i w konferencji regionalizacji ekonomicznej w Kazimierzu (1962 r.).

Pracownicy Katedry (L. Pakuła) z inicjatywy i przy współudziale prof. dr M. Dobrowolskiej, przewodniczącej Wydziału Spraw Naukowych Polskiego Towarzystwa Geograficznego, zorganizowali również dwutygodniowy kurs z geografii przemysłu dla nauczycieli szkół średnich w Oświęcimiu (1960 r.).

Drugi okres dorobku naukowego Katedry, pokrywający się z kolejnym planem 5-letnim (1966—70) jest bardziej dynamiczny i urozmaicony w działalności badawczo-naukowej. Zakończono i opublikowano szereg studiów zespołowych podjętych w okresie poprzednim. Zwiększył się też udział ogółu pracowników Katedry w szerszych formach życia naukowego, szczególnie poprzez wyjazdy i staże zagraniczne, poprzez udział w konferencjach krajowych i członkostwo w różnych organizacjach i komisjach naukowych. Osiągnięcia te były naturalną konsekwencją procesu rozwojowego, doskonalenia umiejętności i wzbogaconych doświadczeń pracowników na polu działalności naukowej zapoczątkowanej w okresie poprzedniej 5-latki.

Problematyka badawcza Katedry koncentrowała się głównie wokół 1. studiów na strukturą przestrzenną, procesami industrializacji i urbanizacji Polski południowej, 2. studiów nad strukturą przestrzenną osadnictwa i zaludnienia, 3. nad przekształcaniem struktur regionalnych południowej Polski, 4. wokół doskonalenia metod badawczych i dydaktycznych z geografii ekonomicznej. Celem tych badań było: a) kompleksowe ujęcie struktur przestrzennych typowych dla poszczególnych regionów Polski południowej, b) odtworzenie pewnych prawidłowo postępujących procesów rozwojowych.

Ad. 1. Studia nad procesami industrializacji i urbanizacji zaczęła w Katedrze prof. dr M. Dobrowolska w początkach lat sześćdziesiątych w ramach współpracy z KPZK i KBRU PAN w województwie krakowskim i stopniowo rozszerzyła je na region siarkowy, a następnie na strefę zewnętrzną GOP-u. Wyniki tych studiów w województwie krakowskim publikowane były w „Pracach geograficznych” WSP, zaś dla regionu siarkowego po przedstawieniu dziesięciu referatów na specjalnej konferencji w Krakowie (1964 r.) w zeszytach naukowych (zeszyt 13, z 1965 roku) Komitetu Rejonów Przemysławianych PAN. Stopniowo w obrębie GOP ujęto całość tych procesów w dwu pracach habilitacyjnych i innych. Tak więc ukończona została praca habilitacyjna L. Pakuły dotycząca procesów aglomeracyjnych i integracyjnych przemysłu w strefie zewnętrznej GOP-u. Prowadzi się badania nad przemysłem towarzyszącym podstawowym działom przemysłu ciężkiego (M. Troc), nadto szereg prac magisterskich poświęconych rozeznaniu zmian struktury przestrzennej i gałęziowej przemysłu w aglomeracji wielkoprzestrzennej GOP-u. Jedną z prac doktorskich (S. Dziadek) dotyczyła procesów rozwojowych przemysłu na przykładzie ROW-u.

Przestrzenne formy koncentracji przemysłu były przedmiotem badań w woj. rzeszowskim (Z. Ziolo) i krakowskim (L. Pakuła). Procesom urbanizacji w obrębie GOP poświęcona była praca habilitacyjna J. Rajmana. Problem ten przedstawiony został też w kilku publikacjach (M. Dobrowolska, J. Rajman) zamieszczonych w wydawnictwach krajowych i zagranicznych. Należą tu też studia nad procesami urbanizacji wsi prowadzone

w woj. krakowskim i w rejonie tarnobrzeskim (M. Dobrowolska, A. Prochownikowa, T. Jarowiecka, A. Krakowska).

Ad. 2. Tematyka tych studiów wynikała z zainteresowań części pracowników, jak również z długofalowego planu badań naukowych. Należały tu studia nad procesami przemian osadniczo-społecznych i osadniczo-agrarnych (M. Dobrowolska, T. Jarowiecka, A. Prochownikowa, J. Rajman) oraz studia nad procesami migracyjnymi i dojazdami do pracy w południowej Polsce (M. Dobrowolska, J. Herma, J. Rajman). Część wyników studiów nad przemianami osadniczo-społecznymi przedstawiona została w opracowaniach książkowych J. Rajmana w 1962 i 1965 roku, opublikowanych przez Instytut Śląski w Opolu. Syntezę zaś dojazdów do pracy w południowej Polsce nierozłącznie związanych z dużą dynamiką industrializacji przedstawiła J. Herma (1966 r.) w V tomie *Prac monograficznych WSP*.

W ostatnim okresie przygotowano zwartą grupę prac czterech pracowników poświęconych problemowi dojazdów, strukturze wicku i zróżnicowaniu zawodowemu ludności na przykładzie powiatu kozielskiego do kolejnego tomu Instytutu Śląskiego. Wiejska sieć osadnicza województwa katowickiego była przedmiotem referatów prof. dr M. Dobrowolskiej i doc. dra hab. J. Rajmana na konferencji w Bielsku (1970 r.).

Ad. 3. Trzecią grupę obejmują studia nad dynamiką struktur regionalnych południowej Polski i wiodącymi czynnikami ich przekształcania. Zapoczątkowane przez prof. dr M. Dobrowolską w pierwszym pięcioleciu (publikowane m. in. w „Roczniku Naukowo-Dydaktycznym WSP“ z. 10) kontynuowane były również w następnym okresie, przy czym nastąpiło przejście do tematów precyzyjniejszych, pogłębionych metodologicznie. Należały tu w szczególności: studia nad procesami elektryfikacji wsi okręgu siarkowego i ich wpływem na postęp i modernizację techniczną rolnictwa (B. Górz), badania nad funkcjami małych miast w województwie krakowskim (K. Kwiatkowski) oraz nad przemianami społeczno-zawodowymi wsi kieleckiej (Cz. Szewczyk). Drugą kategorię reprezentują monografie geograficzno-ekonomiczne. Szczególnie duży wkład wnieśli pracownicy Katedry (prof. dr M. Dobrowolska, doc. dr hab. L. Pakuła) w przygotowanie i wydanie Monografii Ziemi Chrzanowskiej i Jaworzna. Pracownicy katedry współpracowali nadto przy opracowaniu monografii miast: Tarnowa (M. Dobrowolska, L. Pakuła, J. Herma, T. Ziętara), Skarżyska-Kamiennej (T. Ziętara, M. Kozanecka, M. Dobrowolska, J. Rajman, L. Pakuła) i Jasła (M. Dobrowolska).

Rozległa problematyka badawcza tego okresu nakreślona pięcioletnim planem badań naukowych została zrealizowana w około 90%. Znalazła ona pełne odbicie w publikacjach pracowników, którzy w latach 1966—70 wydali drukiem 114 artykułów, notatek i recenzji, w tym 4 prace książkowe. Tak więc w omawianym dziesięcioleciu (1960—1970) pracownicy Katedry

opublikowali 88% (216) wszystkich swoich prac wydanych od 1954 roku, tj. od chwili powstania Katedry, w tym kilka w językach obcych.

Szczególne miejsce i znaczenie naukowe i dydaktyczne miała praca zespołowa Katedry. Osiągnięcia naukowe reprezentują dwie publikacje. Pierwsza opracowana w ramach współpracy z KBRU PAN pod kierunkiem prof. dr M. Dobrowolskiej zawiera wyniki dłuższych badań dziesięciu jej współpracowników i uczniów nad problemami demograficzno-osadniczymi regionu tarnobrzeskiego (zeszyt 29). Drugie opracowanie naukowe to kolejny (3) numer „Folia Geographica“, wydanej przez Komisję Geograficzną Krakowskiego Oddziału PAN, poświęcony procesom industrializacji i urbanizacji oraz dynamice struktur osadniczych południowej Polski. Szczególną wagę posiadają opracowania zbiorowe poświęcone zagadnieniom dydaktycznym. W 1967 roku wydana została praca pt. *Wybrane zagadnienia z metodyki ćwiczeń terenowych geografii ekonomicznej*, za którą pracownicy Katedr otrzymali w roku 1968 zespołową nagrodę III stopnia Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Kolejnym opracowaniem zespołowym, przygotowywanym przez wiele lat pod kierunkiem prof. dr M. Dobrowolskiej, był *Słownik ekonomiczno-geograficzny*, wydany w 1969 roku (przy współpracy pracowników UJ). W szybkim tempie rozszedł się nakład 1000 egzemplarzy. Słownik ten zostanie po licznych uzupełnieniach wznowiony przez PWN w ramach szerszego opracowania. Działalność naukowa pracowników Katedry wzbogacona była w omawianym pięcioleciu wyjazdami do wielu krajów oraz udziałem w zagranicznych sympozjach, konferencjach krajowych i lokalnych. Na miesięcznych stypendiach naukowych w NRD przebywali: doc. dr hab. L. Pakuła i doc. dr hab. J. Rajman (1968 r.), zaś w ZSRR dr B. Górz (1970 r.). Były to pierwsze krótkie wyjazdy naukowe pracowników Katedry, które przyniosły im wiele korzyści poznawczych, dydaktycznych i językowych. Prof. dr M. Dobrowolska wzięła udział w czterech międzynarodowych naukowych sympozjach i seminariach, gdzie przedstawiła wyniki prac nad miejską siecią osadniczą (seminarium francusko-polskie, Teresin 1965 r.), nad przemianami społeczno-gospodarczymi wsi południowej Polski (seminarium polsko-angielskie, Baranów 1967 r.), nad wpływem przemysłu na zmiany struktury ludności rolniczej (Budapeszt 1967), oraz nad dynamiką struktury osadniczej południowej Polski (sympozjum geografii społecznej, Omiś 1969 r. w Jugosławii). Doc. dr L. Pakuła był uczestnikiem ośmioosobowej delegacji polskiej, która wzięła udział w seminarium niemiecko-polskim w Lipsku (1968 r.). Wygłosił on tam referat pt. *Procesy aglomeracyjne przemysłu w obrzeżu GOP-u*.

Wzmógł się również udział pracowników Katedry w konferencjach i spotkaniach krajowych. Pięć osób wzięło udział w ogólnopolskiej konferencji, zorganizowanej przez KBRU w Baranowie (1967), poświęconej współzależnościom procesów industrializacji i urbanizacji w Regionie Siarkowym. W ramach konferencji naukowych organizowanych przez Katedrę Geografii

Ekonomicznej Uniwersytetu Łódzkiego pracownicy nasi przedstawili szereg czołowych referatów teoretycznych, dotyczących procesów migracji w południowej Polsce (M. Dobrowolska, J. Herma 1968 r.), form koncentracji przemysłu (L. Pakuła 1970 r.) oraz metod i organizacji ćwiczeń terenowych z geografii ekonomicznej (A. Prochownikowa 1971 r.). Założenia teoretyczne i wyniki swoich badań naukowych (J. Herma, L. Pakuła, J. Rajman) przedstawili także pracownicy Katedry na posiedzeniach Lubuskiego Towarzystwa Naukowego w Zielonej Górze, jak również na zebraniu Zakładu Osadnictwa i Zaludnienia Uniwersytetu Poznańskiego. Kilka osób wzięło również udział w krajowej konferencji w Jabłoncej (1966 r.), poświęconej kierunkom rozwoju i metodom badań geografii ekonomicznej. Pracownicy Katedry uczestniczą nadto stale w specjalistycznych posiedzeniach zakładów IG PAN w Warszawie, skąd wynoszą wiele korzyści naukowych, śledząc jednocześnie aktualne tendencje rozwoju metod badawczych geografii ekonomicznej.

Resumując należy podkreślić duży udział pracowników Katedry w życiu naukowym ośrodków geograficznych w Polsce, co przyczynia się niewątpliwie do wzrostu ich kwalifikacji i zapewnia przyspieszony start do dalszych badań.

Obiecujące wydają się być również perspektywy badań w bieżącym pięcioleciu (1971—1975). Opracowany plan badań naukowych łączy prace własne pracowników (na stopniu) z opracowaniami dla gospodarki narodowej. Plan badań naukowych Katedry włączony został niemal w całości do problemów węzłowych ważnych dla gospodarki narodowej (problem 11.2.1). Tak więc w obrębie grupy tematycznej 05 — uprzemysłowienie i struktura przestrzenna przemysłu — pracownicy Katedry biorą udział w opracowaniu tematu, dotyczącego przemian struktury przestrzennej i gałęzi przemysłu województwa krakowskiego i rzeszowskiego oraz w temacie 3, obejmującym analizę modeli wewnątrzregionalnej lokalizacji przemysłu m. in. na przykładzie aglomeracji wielkoprzemysłowej GOP-u. Jednostką koordynującą te badania jest Instytut Planowania przy Komisji Planowania Rady Ministrów, z którym pracownicy Katedry nawiązali współpracę po raz pierwszy. Katedra podjęła także współpracę z Instytutem Urbanistyki i Architektury — Oddział w Katowicach, dla którego (J. Rajman, A. Krakowska) wykonują (grupa tematyczna 03) — *Wybrane elementy przestrzennego kształtowania konurbacji górnośląskiej* dwa tematy, tj. przemysł i strukturę przestrzenną osadnictwa konurbacji górnośląskiej. Trzeci kierunek badań w obrębie problemów węzłowych, ważnych dla gospodarki narodowej, dotyczy przeobrażeń w przestrzennej strukturze rolnictwa południowej Polski (A. Prochownik, grupa tematyczna 03). Nakreślona na najbliższe pięciolecie problematyka badań w obrębie problemu 11.2.1 posiada pełne zabezpieczenie finansowe na sumę około 0,5 mln zł. Zabezpieczenie finansowe bardzo kosztownych i czasochłonnych

badania spoza resortu szkolnictwa wyższego jest niezmiernie ważne, zwłaszcza w sytuacji, w której resort nie jest w stanie zapewnić odpowiednich środków. Ułatwia to bowiem podjęcie szeroko zakrojonych nowoczesnych i perspektywicznych studiów. W planie badań Katedry na najbliższe pięć lat umieszczono nadto około 18 tematów własnych (Plan BW), które koncentrują się głównie wokół teoretycznej i merytorycznej problematyki przemysłu i urbanizacji, jak również wokół zagadnień metodyczno-dydaktycznych geografii ekonomicznej w szkole wyższej i średniej.

Inną drogą przebiegały prace Katedry Geografii Regionalnej, znajdującej dużą pomoc w minionym okresie we współpracy prof. dra A. Wrzoska (do 1965 r.), który prowadził w niej prace magisterskie, doktorskie i częściowo habilitacyjne. Problematyka badań naukowych pracowników Katedry koncentrowała się wokół: 1) problemów demograficznych i ruchów migracyjnych ludności na świecie; 2) zagadnień geografii transportu południowej Polski.

W pierwszej grupie studiów wyróżniają się liczne opracowania prof. dra A. Maryańskiego, poświęcone przemianom ludnościowym we współczesnym świecie, opublikowane w „Czasopiśmie Geograficznym“, w „Studiach Demograficznych“ i „Geografii w Szkole“. Odrębną grupę przedstawiają studia tegoż autora, poświęcone współczesnym procesom i ruchom migracyjnym na świecie. Tu należały m. in. książka pt. *Współczesne wędrówki ludów*, przetłumaczona w 1949 roku przez radzieckie wydawnictwo „Statistika“ pt. *Souremiennyye migracii nasilenija* oraz rozprawa habilitacyjna, poświęcona migracji ludności na południowo-wschodnim pograniczu polsko-radzieckim, a także kilka artykułów umieszczonych w „Studiach Demograficznych“, dotyczących migracji w ZSRR, Ameryce Południowej i in.

Problematyką migracji zagranicznej południowej Polski zajmowała się również dr J. Kozłowska. Było to przedmiotem jej pracy doktorskiej i kilku publikacji w wydawnictwach Polonii zagranicznej oraz w *Pracach geograficznych WSP*. Praca naukowa dra Z. Szota koncentrowała się w minionym dziesięcioleciu na problemach demograficzno-gospodarczych Wenezueli. Część opracowanych wyników tego kraju została opublikowana w wydawnictwach WSP. Pracownicy Katedry wydali też ostatnio kilka publikacji popularnonaukowych dotyczących rolnictwa i wydobycia ropy naftowej na Bliskim Wschodzie (M. Kozanecka) oraz osadnictwa polarnego i migracji zarobkowej we współczesnym świecie (A. Maryański).

Osobną grupę opracowań stanowią skrypty i podręczniki dla studentów z geografii regionalnej świata. Ukazało się już trzecie wydanie podręcznika *Geografia fizyczna świata*, którego współautorem obok Z. Czeppe i J. Flisa był długoletni kierownik Katedry prof. dr R. Mochnacki. Nadto R. Mochnacki opracował skrypt pt. *Geografia europejskich krajów socjalistycznych* (1967 r.),

a A. Maryański *Geografia gospodarcza ZSRR* (1966). Dla studentów WSE opracował A. Maryański także skrypt pt. *Wstęp do geografii ekonomicznej* (1966, a drugie wydanie w 1969 roku).

Przemianom gospodarczym świata, a szczególnie europejskim krajom demokracji ludowej poświęcone było w minionym dziesięcioleciu szereg prac magisterskich w Katedrze. Prace te oparte często na materiałach nie publikowanych i autopsyjnych stanowią cenne i najnowsze źródło informacji o gospodarce poszczególnych państw.

Badania z zakresu geografii transportu podejmowane były w Katedrze głównie przez doc. dr M. Kozanecką. W pierwszym okresie interesowała się ona transportem kolejowym, zwłaszcza zagadnieniami przestrzennego rozmieszczenia sieci oraz kolejowych powiązań wewnątrzregionalnych i międzyregionalnych. Wyniki tych badań przedstawiła m. in. w swoich artykułach pt. *Kolejnictwo polskie na tle komunikacji kolejowej w niektórych krajach europejskich* oraz *Struktura i kierunki przewozów kolejami PKP województwa rzeszowskiego w latach 1930—1960* (praca doktorska). W następnym okresie autorka skupiła się nad kompleksowym badaniem roli i zadań różnych rodzajów transportu w Polsce południowej w zakresie przewozów ładunków i osób, w ujęciu dynamicznym i przestrzennym. Znalazło to odzwierciedlenie w jej monograficznym opracowaniu pt. *Przewozy towarowe i osobowe w województwie rzeszowskim w latach 1930—1960* (1967), sfinansowanym przez Komisję Problematyki Przestrzennej KPZK PAN oraz w artykułach *Skarżysko-Kamienna jako węzeł transportu* i *Kierunki rozwoju komunikacji w powiecie kroszeńskim*. Działalność transportowa traktowana jako część składowa procesu produkcyjnego, rozpatrywana była również w badaniach autorki w powiązaniu ze stosunkami gospodarczo-demograficznymi. W badaniach tych chodziło najczęściej o określenie aktualnych i przyszłych potrzeb przewozowych danego regionu, dostosowanie do nich urządzeń transportowych i wyprowadzenie na tym tle wniosków prognostycznych. Taki charakter miały przede wszystkim niektóre badania nad zagadnieniami infrastruktury materialnej Tarnobrzeskiego Regionu Siarkowego. Zmierzaly one do określenia kierunku racjonalnego rozwoju transportu w tym regionie na przyszłość. Badania te zrealizowano w ramach prac Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN. Większość wymienionych badań wiązała się z potrzebami praktyki gospodarczej. Podobny aspekt miały badania nad zagospodarowaniem transportowym obrzeżenia Babiogórskiego Parku Narodowego, podjęte na zlecenie Rady Naukowej tegoż Parku. Ponadto prowadzone są od dłuższego czasu badania nad transportem autobusowym w Polsce, a także w niektórych krajach socjalistycznych.

Działalność naukowa pracowników Katedry wzbogacona była w omawianym okresie licznymi wyjazdami zagranicznymi, udziałem w konferencjach krajowych i regionalnych. Przez szereg lat ściśle kontakt z zagranicz-

nyimi ośrodkami naukowymi utrzymywał długoletni kierownik Katedry (do 1968 r.) prof. dr R. Mochnacki, m. in. z Instytutami Pedagogicznymi w Moskwie, Leningradzie i Kijowie. Nadto z Instytutem Pedagogicznym w Sofii, z Instytutami Pedagogicznymi w Poczdamie i Olomuńcu. Liczne kontakty z ośrodkami geograficznymi w ZSRR utrzymywał również obecny kierownik katedry prof. dr A. Maryański. Także pozostali pracownicy współpracowali z zagranicznymi ośrodkami geograficznymi: doc. dr M. Kozanecka z Instytutem Pedagogicznym w Poczdamie, dr Z. Szot z Katedrą Geografii Ekonomicznej Uniwersytetu w Meroda (Wenezuela), skąd Katedra otrzymuje drogą wymiany szereg wydawnictw naukowych. Kilku pracowników Katedry odbyło też podróże za granicę: prof. dr A. Maryański (1964 r.) i prof. dr R. Mochnacki (1966) do ZSRR, prof. dr R. Mochnacki i doc. dr M. Kozanecka do NRD (1966). Dr J. Kozłowska odbyła podróż do Stanów Zjednoczonych (1968), a dr. Z. Szot do Kanady (1971).

Katedra utrzymuje żywy kontakt z wieloma instytucjami naukowymi w kraju. Duży jest udział Katedry w pracach Polskiego Towarzystwa Geograficznego, gdzie prof. dr R. Mochnacki jest wiceprzewodniczącym Oddziału Krakowskiego. Katedra współpracuje z KBRU (M. Kozanecka), oraz z Katedrą Geografii Regionalnej Świata UW (dr Z. Szot). Członkowie katedry brali czynny udział w zjazdach i konferencjach krajowych. Tak więc doc. dr M. Kozanecka wzięła udział w seminarium poświęconym geografii transportu w Ustroniu (1966 r.) oraz we Wrocławiu (1967), a w sesji sprawozdawczej IG PAN (1967) prof. dr R. Mochnacki, prof. dr A. Maryański i doc. dr M. Kozanecka.

Resumując należy stwierdzić, że okres minionego 10-lecia (1960—1970) był dla Katedr geografii doniosłym etapem osiągnięć naukowych i dydaktycznych oraz przemian organizacyjnych. Poważnie wzrosła ranga naukowa zespołu Katedr geograficznych w skali ośrodka krakowskiego i Polski. Wypełnione zostały też trudne zadania przygotowania dla szkoły polskiej wysoko kwalifikowanego nauczyciela geografii, zdolnego do podjęcia również innych funkcji, dzięki swojemu wszechstronnemu przygotowaniu naukowemu i pedagogicznemu. Osiągnięcia te były niewątpliwie zasługą jednolitego frontu dydaktyczno-naukowego i wychowawczego całego zespołu pracowników. Zainknyty został niewątpliwie określony etap rozwojowy Katedr geografii.

W grudniu 1971 r. powstał Instytut Geografii, a w miejsce dawnych Katedr utworzono cztery Zakłady.

